

Сурай А. С.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Черкаський державний технологічний університет

Suray A. S.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Management
and Business Administration,
Cherkasy State Technological University

ГЕОІНФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

GEOINFORMATION APPROACH TO THE REGULATORY SYSTEM OF BUSINESS ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

Анотація. В статті розглянуто регулювання ділового середовища на засадах активного використання геоінформаційних підходів. Регулювання рекомендовано провадити за трьома напрямками: кластеризація (за рівнем розвитку ділового середовища регіону); зонування; стратегічне картування (рекомендовано запровадити Стратегічну карту територіального розвитку України, що включатиме 6 кластерів). Розглянуто характеристики кожного з кластерів, регіони, які його формують та рекомендовані заходи регуляторної політики, покликані реалізувати активізацію розвитку ділового середовища регіонів та можуть стати дієвим підґрунтям реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.

Ключові слова: концепція, ділове середовище, геоінформаційний підхід, регіональний підхід, регулювання ділового середовища, кластер.

Постановка проблеми. В Україні ще не склалося комплексного розуміння ролі ділового середовища як інституту визнання й закріплення змін, орієнтованих на гармонізацію економічних і соціальних інтересів, необхідності формалізації всіх процесів та явищ, що формують систему ділового середовища регіону, відсутності дієвої моделі ділового середовища регіону та механізмів відповідного цільового регулювання. Зазначимо, що не дивлячись на вагомий обсяг наукових розробок та значні досягнення в сфері вивчення основ регулювання розвитку ділового середовища регіону, ряд моментів теоретичного, методичного і практичного характеру з окреслення підходів, інструментів регулювання, – залишається остаточно не вирішеним, дискусійним, вимагає уточнень та подальшого розвитку, що і обумовлює необхідність проведення даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості регулювання ділового середовища висвітлено у працях таких зарубіжних учених як Лебон Г. [1], Парсонс Т. [2], Милль Дж. С. [3]. Інституційні проблеми регулювання розвитку вивчали Л. фон Мізес [4], Радемакхер Г [5] та ін. Сучасні автори – такі як Полянська А. [6], Попов О.Є. [7] та інші доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

Постановка завдання. Метою статті є формулювання концепції регулювання ділового середовища на засадах активного використання геоінформаційних підходів і відповідних механізмів, інструментів та технологій.

Виклад основного матеріалу. Регулювання ділового середовища на засадах активного використання геоінформаційних підходів та відповідних механізмів, інструментів та технологій виявляється найбільш актуальним в умовах диференціації регіонів за культурно-ментальною специфікою, геополітичними, соціальними, економічними характеристиками та значною поляризацією рівня розвитку регіо-

нів України. Регулювання ділового середовища на засадах геоінформаційних підходів регіонального менеджменту передбачає залучення таких інструментів: кластеризація; зонування (зони екскалації); стратегічне картування.

Автором в попередніх дослідженнях запропонований алгоритм оцінки рівня розвитку ділового середовища регіонів України, останнім етапом якого є отримання інтегрального індексу розвитку [8, с. 182-188]. Інтегральний індекс є похідною результативною, отриманою внаслідок комбонування параметрів різних елементів ділового середовища – економічної (господарської, фінансової й комунікаційної), правової, політичної, соціальної, інформаційної, екологічної, інноваційної підсистем. Він дає можливість отримати найбільш об'єктивну кількісну характеристику ділового середовища певної території (у нашому випадку регіону або групи регіонів). Обчислений на базі акумульованих даних, що надає офіційна статистика як в розрізі регіонів України, так і в цілому по країні, він найменше піддається маніпуляції і може бути об'єктивним кількісним критерієм для розробки диференційованої регуляторної політики.

Оцінка рівня розвитку ділового середовища (регіонів і міст), дає змогу зробити висновок про посилення поляризації розвитку. Розрив у показниках рівня розвитку економічної підсистеми регіонів-лідерів і регіонів-аутсайдерів посилюється протягом 2005-2015 рр. Протягом періоду дослідження ділового середовища 2005-2015 рр. регуляторна регіональна політика регламентувалась двома документами: з 2001 до 2014 рр. діяла «Концепція державної регіональної політики» та з 2014 р. до сьогодні діє «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.» [9]. Зазначені документи уособлюють два типи регіональної регуляторної політики.

У межах Концепції державної регіональної політики 2001 р. диспропорції регіонального розвитку трактувались

як явища негативні і такі, що потребують обов'язкової нейтралізації засобами державного та регіонального регулювання. Про це свідчать такі положення Концепції «внаслідок дії різноманітних історичних, природно-географічних, економічних факторів, а також неоднакових темпів проведення реформ, змін у системі господарювання та структурі власності в регіонах України значно збільшилася територіальна диференціація рівня економічного розвитку та можливостей соціального забезпечення громадян, що призводить до суттєвих негативних наслідків». регіональна політика потребує «поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування в напрямку збалансування диспропорцій розвитку» [10, с. 21-22]. З грудня 2014 р. в Україні діє «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.», що змінила вектор регіонального розвитку з орієнтації регуляторної політики на вирівнювання регіонів у напрямку політики їх розвитку. Це підтверджують і положення Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [10]. Наведемо стрижневі відмінності двох окреслених вище напрямів регулювання регіонального розвитку (табл. 1).

Перехід на політику активізації розвитку регіонів, покладену в основу «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.» походить із доцільності державної підтримки тих територій, котрі володіють потенціалом генерування економічного зростання країни в цілому. Це обумовлює необхідність переоцінки території України з позицій диференціації регіонів за рівнем розвитку. Інструментом такої оцінки/переоцінки є моніторинг, методика якого подана у попередньому розділі дослідження. Моніторинг дасть змогу отримати кількісний критерій диференціації регіонів з метою верифікації економічної, інноваційної, екологічної, соціальної політик, окреслення масштабів цільового фінансування регіонів, кластерів, створених не за галузевою, а за територіальною ознакою.

Тестування моніторингу на основі статистичних даних 24 регіонів України за період (2005, 2010, 2015 рр.) показало надзвичайну мінливість та нерівномірність у розвитку територій, незважаючи на політику згладжування дисбалансу рівня розвитку регіонів, яка проводилася до 2014 р. Очевидно, що з переходом до політики активізації розвитку регіонів мінливість та нерівномірність у розвитку регіонів може посилитися. Це вимагатиме сучасної та

адекватної реакції з боку як державних, так і регіональних органів управління, переадресацію державної підтримки у випадку появи застійних тенденцій у діловому середовищі одних територій та/або проривів у економічному розвитку інших територій.

Моніторинг як інструмент діагностики ділового середовища, гнучка політика адресної підтримки, побудована за його результатами, насправді, являє собою механізм регулювання ділового середовища регіонів. Елементом цього механізму рекомендовано впровадити кластеризацію територій, результатом якого рекомендовано запровадити Стратегічну карту територіального розвитку України. Стратегічна карта територіального розвитку України – це документ, що міститиме результати оцінки рівня розвитку ділового середовища регіонів України як в описовому, так і в кількісному еквіваленті, графічну інтерпретацію, та підлягатиме щорічній переоцінці засобами методики оцінки рівня розвитку ділового середовища, запропонованої автором. У процесі моніторингу необхідно спиратися як на оцінки, отримані за результатами використання авторської моделі оцінки рівня розвитку ділового середовища (вона розкриє регіональну картину), так і на висновки експертів «Forbes» – яка пропонує більш локальні дані – міста з найсприятливішим діловим кліматом. На нашу думку, саме з міст необхідно розпочинати та впроваджувати процеси регулювання, вони виступатимуть своєрідними осередками ескалації бізнесу в межах кластерів.

Завдання, які покликана вирішити Стратегічна карта територіального розвитку України, включають:

- окреслення кордонів територій, регіонів, що дасть можливість розробляти та впроваджувати диференційовану регіональну політику;
- надання кількісної і якісної характеристики динаміки розвитку регіонів України і екстраполювання тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів кожної з наведених зон;
- обґрунтування стрижневих напрямів формування системи розвитку сільських територій;
- оцінку тенденцій та спрямованість міграційних процесів у регіонах України та, відповідно, формування умов щодо впровадження механізмів регулювання міграційними процесами;
- проведення регіональної синхронізації стрижневих програм інфраструктурних зрушень (інноваційних, інвестиційних, енергетичних, сільськогосподарських, туристичних і транспортних).

Таблиця 1

Стрижневі відмінності двох напрямків регулювання регіонального розвитку

Державна політика	Політика згладжування дисбалансу рівня розвитку регіонів (Концепція державної регіональної політики 2001 р.) [10]	Політика активізації розвитку регіонів (Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.) [9].
Основні характеристики	Виокремлення регіонів за принципом збалансування в межах країни соціально-економічного ресурсу	Створення регіонів – «зон ескалації бізнесу», що продукують інвестиційно-інноваційний вплив на інші регіони
Адміністративно-територіальна будова	Консервування адміністративно-територіальної будови.	Розширення дислокації для формування системи «кластерів ескалації» у національних масштабах, гнучкість адміністративно-територіальної будови з визнанням за зонами ескалації варіативного підпорядкування
Стрижневий механізм регулювання	Спрямування державних та регіональних інвестицій слабо розвиненим регіонам за допомогою ринкового механізму	Спрямування державних та регіональних інтересів на посилення зв'язку «кластери ескалації» як з глобальною економікою, так і з іншими територіями з метою полегшення трансферу інновацій

Джерело: авторська розробка

Стратегічна карта територіального розвитку України може виступати в ролі базису з метою визначення:

- локації об'єктів капітального будівництва як державного, так і регіонального рівня (стратегічних об'єктів, пов'язаних з енергетикою, обороною, транспортом, зв'язком, космічною діяльністю);

- формування та локації територій специфічного призначення (заповідників зі специфічними умовами функціонування та користування);

- розвиток регіонів, що являють собою культурну спадщину та регіони з особливим режимом регулювання.

Формування Стратегічної карти територіального розвитку України необхідно проводити, корелюючи її з розробкою всіх інших державних програм, пов'язаних з територіальним регулюванням на всіх рівнях, особливо карти територіального розвитку регіонів, областей, міст та районів.

У процесі кластеризації територій України у світлі процесів Євроінтеграції рекомендовано виділити з їх сукупності (рис. 2):

- кластер ескалації бізнесу міжнародного рівня (КЕМР);

- кластер ескалації бізнесу державного рівня (КЕДР);

- кластер ескалації бізнесу регіонального рівня (КЕРР);

- кластер зниженого потенціалу розвитку ділового середовища (КЗПРДС);

- кластер стагнації та депресії (КСД);

- регіональний кластер ескалації інноваційних процесів (РКЕІП).

Наведена кластеризація, власне, є інтерпретацією кластерів, отриманих засобами математичного розрахунку в попередніх розділах дослідження – (кластер високого, помірного, середнього, низького та найнижчого розвитку ділового середовища), але з певними поправками: під час віднесення певного регіону до кластеру Стратегічної карти враховується не тільки його диспозиція за інтегральним індексом рівня розвитку, а й позиція міста, що, як правило, є обласним центром регіону в рейтингу міст з найбільш сприятливим кліматом ведення бізнесу. Винятком такого правила розподілення на кластери Стратегічної карти є регіональний кластер ескалації інноваційних процесів, критерієм віднесення до певного регіону виступають показники інтегрального проміжного індексу інформаційної та технічно-інноваційної підсистем ділового середовища.

Розглянемо докладніше характеристики кожного з кластерів, регіони, які його формують та рекомендовані заходи регуляторної політики, покликані реалізувати активізацію розвитку ділового середовища регіонів, що можуть стати дієвим підґрунтям реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.

За результатами авторської оцінки, на статус кластеру ескалації бізнесу міжнародного рівня в Україні можуть безперечно претендувати м. Київ та м. Львів. Також рекомендовано віднести до КЕМР ще й Київську та Львівську області. Це аргументовано такими чинниками:

- значним розміром інтегрального індексу розвитку ділового середовища регіону в період з 2005 до 2015 рр.;

- позитивною динамікою інтегрального індексу розвитку ділового середовища в період з 2005 до 2015 рр.;

- високими показниками підсистем ділового середовища – проміжними інтегральними індексами.

На роль кластеру ескалації бізнесу державного рівня рекомендовані регіони, що за результатами етапу кластеризації були віднесені до другого діапазону за інтегральним індексом ділового середовища (помірного розви-

тку) – це Харківська, Вінницька, Чернівецька, Волинська, Івано-Франківська області.

Вищезазначені регіони характеризуються високим потенціалом розвитку, значною самодостатністю та ефективністю. Обрані області мають потенціал, який в змозі генерувати позитивні тенденції на інші регіони країни – і, в першу чергу, інноваційні та інвестиційні процеси. Державне та регіональне регулювання в цьому контексті необхідно спрямувати не стільки на стимулювання позитивних тенденцій розвитку вказаних регіонів, скільки на стимулювання, створення їх кореляції з глобальною економікою та менш розвиненими регіонами України. Також регіони, що входять до зон ескалації бізнесу державного рівня, можуть бути перспективними з позицій впровадження пілотних проектів з високою капіталізацією та перспективою отримання високого економічного та соціального ефекту за низького рівня ризику.

Як зон ескалації бізнесу регіонального рівня рекомендовано розглядати регіони, ранжовані в інтервалі середнього розвитку ділового середовища за авторською методикою. Рекомендовані до включення Хмельницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Миколаївська, Запорізька та Тернопільська області. Саме ці регіони вимагають активізації процесів інвестування на державному та регіональному рівні, що повинні бути спрямовані, насамперед, на оздоровлення та розвиток інституційної інфраструктури.

Водночас, оцінка ділового середовища регіонів України виявила території з надзвичайно низьким рівнем розвитку – кластеру зниженого потенціалу розвитку ділового середовища. Це Закарпатська, Житомирська, Херсонська області. Ці регіони мають низький рівень розвитку інноваційної підсистеми ділового середовища та потребують особливої уваги з боку установ державного та регіонального регулювання. Наведені у пропонованій сукупності регіони не рекомендовано позиціонувати як кластер ескалації бізнесу, але вони мають потенціал виступати в такому статусі в майбутньому.

Кластер стагнації та депресії – регіони, що не знайшли свого відображення в структурній будові Стратегічної карти територіального розвитку України, демонструють процеси застою і є депресивними. У даних регіонах (Сумській, Рівненській, Чернігівській областях) інструментами регіонального регулювання необхідно створити умови для рівномірного (за територіальною ознакою) доступу жителів до бюджетних послуг з метою забезпечення конституційних прав населення відсталого регіону.

Гарантії отримання бюджетних послуг рекомендовано реалізувати, використовуючи соціальні трансферти. Основними параметрами таких трансфертів виступатимуть соціальні стандарти (фінансові параметри бюджетної забезпеченості). Саме регіони, що демонструють процеси застою, низький рівень інноваційно-інвестиційних процесів, тобто області з мінімальним рівнем інтегрального індексу розвитку ділового середовища, матимуть можливість отримати статус «особливої економічної зони». Ще один з дієвих інструментів стимулювання розвитку ділового середовища регіону – запровадження пілотних проектів.

До регіонального кластеру ескалації інноваційних процесів рекомендовані регіони, що знаходяться на позиції лідерів за інтегральним індексом інформаційної підсистеми – це Київська, Львівська, Дніпропетровська, Харківська області. Також статус РКДІС необхідно надати регіонам з високими показниками проміжного індексу розвитку технічно-інноваційної підсистеми, а саме Одеському та Запорізькому регіонах. У цих областях створена

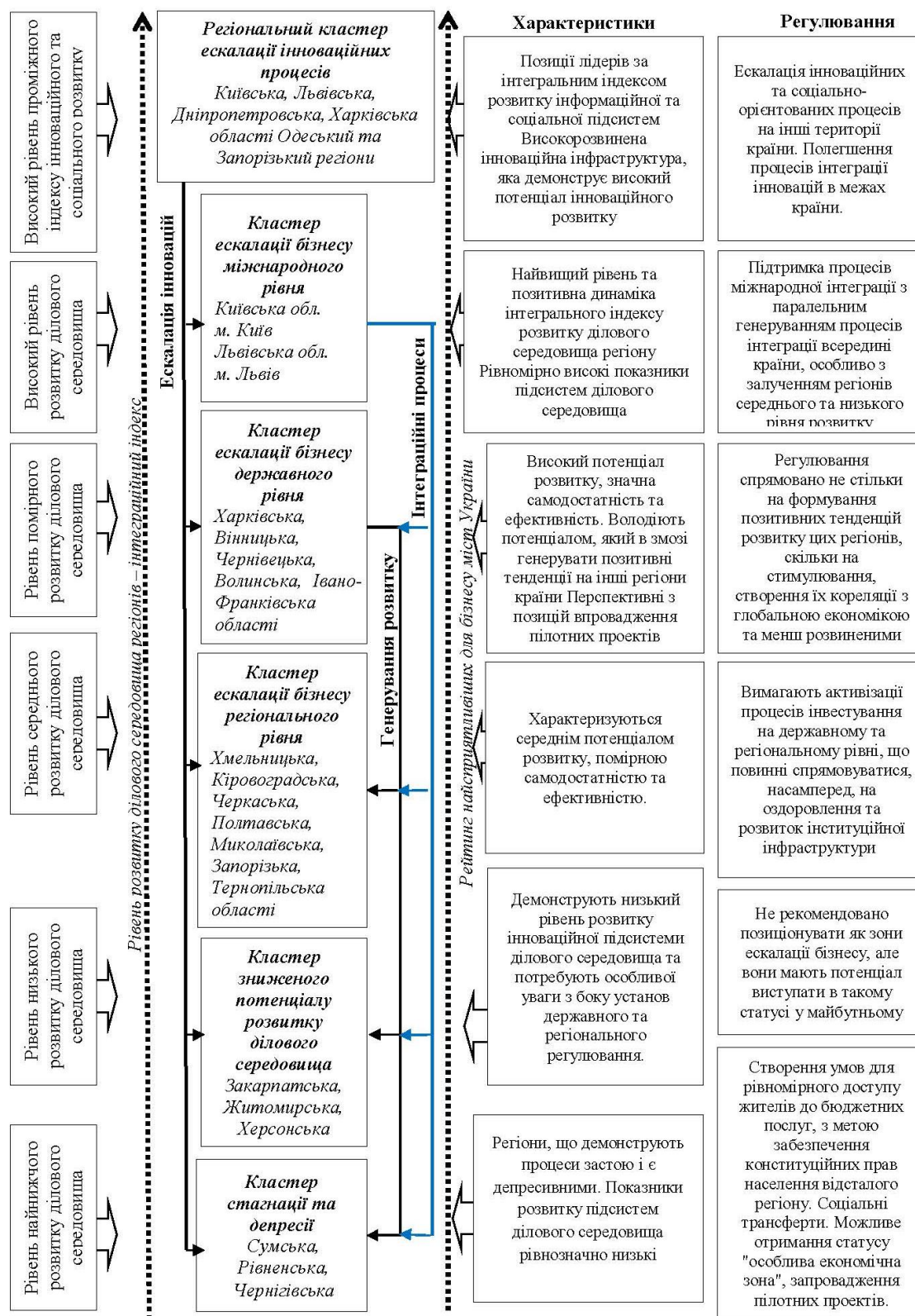

Рис. 1. Структурна будова Стратегічної карти територіального розвитку України

Джерело: авторська розробка

високорозвинена інноваційна інфраструктура, яка демонструє високий потенціал інноваційного розвитку.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отримані результати кластеризації території України рекомендовано використовувати в межах програм щодо секто-

ральної бюджетної підтримки в Україні Європейським Союзом. Йдеться про п'ять програм регіонального розвитку: «Інноваційна економіка та інвестиції», «Сільський розвиток», «Розвиток людського потенціалу», «Розвиток туризму», «Загальноукраїнська солідарність» [11]. Кожна

з цих програм спрямована на реалізацію заходів «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.».

Окрім розробки Стратегічної карти територіального розвитку України в межах якої сформовані кластери ескаляції бізнесу та Регіональний кластер ескаляції інноваційних процесів, регулювання регіонального розвитку ділового середовища має включати: формування та впро-

вадження особливих економічних зон у регіонах України; запровадження пілотних проектів, соціально-економічних трансформацій як на державному, так і регіональному рівні; формування та удосконалення нормативно-правової документації державного та регіонального рівнів з метою запровадження механізмів втілення інноваційного інструментарію соціально-економічної політики.

Список використаних джерел::

1. Лебон Г. Психология социализма / Пер. с фр. СПб.: Макет, 1995. – с. 18
2. Talcott Parsons, «The Theory of Human Behavior in its Individual and Social Aspects» The American Sociologist Vol. 27. no. 4. Winter 1996. pp. 13-23.
3. Милль Дж. С. Основы политической экономии. / Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г. Милейковского. В 3 т. М.: Прогресс. 1981.
4. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат поэкономической теории / 2-е испр. изд. – Челябинск: Социум, 2005, с. 878, с. 235.
5. Радемахер Г., Теплиц О. Числа и фигуры. (опыты математического мышления). М.: Гос. изд-во физико-математической литературы, 1962, 263 с., с. 152.
6. Полянська А. Аналітичний аспект дослідження макроекономічних тенденцій, що впливають на розвиток підприємства / А. Полянська // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 12(3). – С. 313-318.
7. Попов О. Є. Еволюція розвитку та особливості методології інституціонального аналізу економічних явищ і процесів / О. Є. Попов // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 169–173.
8. Сурай А.С. Методичні основи моніторингу ділового середовища України: індекс рівня розвитку в регіональному розрізі / А.С. Сурай // Науковий економічний журнал «ІНТЕЛЕКТ ХХІ». – Київ. Національний університет харчових технологій, 2017. – Вип. 2 – С. 182-188.
9. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>
10. Концепція державної регіональної політики затверджено Указом Президента України від 25 травня 2001 року, – N 341/2001.
11. Прес-центр ініціативи «Децентралізація влади» [Електронний ресурс]. Офіційний сайт. – Режим доступу: decentralization.gov.ua/news/5357

Аннотация. В статье рассмотрено регулирование деловой среды на основе активного использования геоинформационных подходов. Регулирование рекомендуется проводить по трем направлениям: кластеризация (по уровню развития деловой среды региона); зонирование; стратегическое картирование (рекомендуется ввести Стратегическую карту территориального развития Украины, включающую 6 кластеров). Рассмотрены характеристики каждого из кластеров, регионы, которые его формируют и рекомендуемые меры регуляторной политики, призванные реализовать активизацию развития деловой среды регионов и могут стать действенным основой реализации Государственной стратегии регионального развития на период до 2020 г.

Ключевые слова: концепция, деловая среда, геоинформационный подход, региональный подход, регулирование деловой среды, кластер.

Summary. The article deals with the regulation of the business environment based on the active use of geoinformation approaches. Regulation is recommended to be carried out in three areas: clustering (in terms of the level of development of the business environment in the region); zoning; strategic mapping (it is recommended to introduce the Strategic Map of Ukraine's territorial development, which includes 6 clusters). The characteristics of each cluster are considered, the regions that form it and the recommended regulatory policy measures designed to realize the activation of the development of the business environment of the regions and can become an effective basis for the implementation of the State Strategy for Regional Development for the period until 2020 are considered.

Key words: concept, business environment, geoinformation approach, regional approach, business environment regulation, cluster.